

vagyonokat jelentő műbútorok elkészítését. Vállalkozásuk, kockázatos lépésük azonban teljes erkölcsi sikerrel fizetett nekik. A magyar interieur-művészet újra tudatosan építheti tovább reményteljes útját, e tárlat új láthatárokat nyitott meg, nagy célt tűzött ki s ezt lelkes, ölelkező munkával valóra is fogják váltani az ötletgazdag, ritka tehetségű tervezők s a terveket keresztülvívő, szeretetteljes gonddal remekbe dolgozó szorgos magyar kezek.

Mariay Ödön.

Salamon Ferenc. A centenáris ünnepek során, íme, eljutottunk egy történetíró emlékezetéhez is.

Nem mindennapi eset, hogy az utókor a mult kutatóját csak annyi megtiszteltetésben részesíti, hogy egy pillanatra felidézzi emlékét. A historikus nevét nem egykönnyen kapja szárnyra a hír, könyve — bár önmegtadadással évek hosszú során dolgozzék rajta — ritkán válik népszerűvé s élete munkáját többnyire csak a legszűkebb tudományos körök méltányolják, — halála után, a szaktudomány továbbhaladtával, talán még azok sem. Valami rendkívüli okának kell tehát lennie, hogy mi, „haláttalan utódok“, kivételt teszünk Salamonnal. Ugyis van. Az ő nevét nemcsak a könyvtárak polcain porosodó könyvek őrzik, dicsőségét nemcsak egy, bár szerény, de mégis „érec“ emlékhirdeti az Akadémia palotája előtt Széchenyi szobra közelében, hanem felfogása, történetiszemlélete még ma is eleven erővel hat, mert a miénknek egy része lett. Mi még nem haladtuk őt túl, még sok közös gondolatunk és érzelmünk van vele. Láthatatlan szálak fűznek bennünket, a ma nemzedékét, hozzá, szálak, amelyek észrevétlenül szövődtek, amelyeket erővel sem tudnánk elszakítani. Mert Salamon tanítójává lett egy egész nemzedéknek.

Pedig nem is készült történetírónak, sokáig mint kiváló, a legjobbakkal vetekedő műkritikust ismerték kortársai. Hajlama és a véletlen sodorta a történetírói pályára s a természetes józanész erősebb fegyvernek bizonyult minden iskolázottságnál, történeti érzéke pedig pótolta a művésziessé finomult tudósképzés minden előnyét. Ezek a vele-

született adományok s történetíróvá predestináltsága, magukban is előkelő helyet biztosíthatnának neki a tudománytörténetben, sőt arra is elegendők volnának, hogy kutatásainak egyes eredményeit évtizedek mulva is figyelembe vegyék a késői bűvárok. Salamon rendkívüli hatásának azonban más a magyarázata.

Ő a kiegyezés utáni korszaknak, annak a nemzedéknek a történetírója, amely Deák Ferenc kristálytiszta logikájának, érvelésének csodálatában nőhetett fel. Fiatalkorában matematikusnak készült logaritmus-táblákat szerkesztett s ezt az erősen logikus gondolkozásmódját érvényesítette a mult szemléleténél és előadásánál is. Legegyénibb hajlamai így találkoztak legjobb kortársaiéval, így lett olvasott, szívesen olvasott történetíróvá. Jellemző kedveltségére, hogy munkái a folyóiratok hasábjairól kikerülve önálló könyvek alakjában is megjelentek s még kis cikkeit, bírálatait is összegyűjtötték. Amit korának magyar olvasóközönsége öntudatlanul keresett a történelemben, ő azt a sajátjából meg tudta, neki adni. A történelem nem marad meg olyanak, ahogyan Klió feljegyezte. Ugyanazt az eseményt a különböző korok egymástól eltérően szemlélik és értékelik. Ahogyan a magyar történetírás ma nézi az elmúltat, az talán nem felel meg olvasóközönségünk ízlésének; amilyenek azonban Salamon látta a multat, az az elgondolás akkor megragadta, lekötötte az intelligenciát s ez szívesen vezettette magát tovább mestere előadásától. Így lett ő az akkori fiatalok nevelője s így hagyományozta át tanítását reánk, késő utódokra is. Így lett tényező, sokkal több egyszerű névnel az írók nagy lexikonában.

Elődeinek és történetíró-kortársainak zilált adatrengetegében tiszta, világos logikájával rendet teremtett, megtalálta az összefüggéseket, megmagyarázta a látszólag ellenkező, de valójában egymást kiegészítő jelenségeket. *Az első Zrínyiek* mellett legsikerültebb alkotása a török uralomról írott műve, amelyben leginkább érvényesíthette gondolkozása matematikai fegyelmezettségét az intézmények leírása közben. Ez a munkája mindenkor előkelő emléke lesz éles kombináló

tehetségének is, amellyel elszórt töredékekből rekonstruálni tudott egy addig alig-alig ismert korszakot. Ezt a másfélszázadot, a török hódítás korát mi még ma is Salamon előadásából ismerjük s finom intuicióját a később bővebben feltárt ismeretanyag sem hazudtolta meg.

A történetírás azóta szkeptikusabb lett, s jól tudja, hogy az induktív módszer túlértékelése veszélyeket is rejteget, hátrányokat is jelent s hogy ezektől Salamon sem maradt mentes, főleg utolsó nagy munkájában, *Budapest történetében*. Mindamellert az igazi nagy történetíró tiszteletben benne a mai történettudomány is; s a magyar irodalomtörténettel együtt, mely őt a legjelesebb kritikusok és a magyar essai-stílus alig felülmúlt mesterei közé számítja, kegyelettel gyújtja fel a megemlékezés mécsesét Salamon Ferenc sírköve előtt. *Mályusz Elemér.*

Conrad Ferdinand Meyer születésének századi évfordulójára. Ezt a zürichi patricius családból származó előkelően zárkózott szépségimádót szegény sorból fölemelkedett robusztusabb kor- és honfitársával, Gottfried Kellerrel szeretik szembeállítani, összemérni. Ebben nincs igazság, mert C. F. Meyer sokat emlegetett arisztokratikus vonása éppoly őszinte, igaz, közvetlen a maga nemében, mint amannál a nyíltság. Bűn az, ami nem a hitből származik, azaz nem a természetünk meggyőződéséből és igazságából — mondhatja egyik leghíresebb novellájában Dantéval. Az ő hite ez volt, az ő természetének ez felelt meg. Tisztelettel a szépséget, mint a hímes szárnyú lepkét, amelyhez nem szabad durva kézzel érnie a benne gyönyörködőnek. A szépség csak tönkre-mehet, ha húsból s vérből való emberek túlságosan megkívánják, ha túlságosan közel mennek hozzá. Ez a kis Grace tragédiája „A szent”ben, aki csak addig élhetett a középkori Anglia erószakos földjén, míg rejtve maradt az erők mélyén elővarázsolt kis mórstílusú kastélyában. Az erő tönkreteszi a szépséget s annál biztosabban, mert ellenállhatatlan, búvós vonzerőt gyakorol reá. Meg kell tehát önmagunktól óvni a szépséget, ha gyönyör-

ködni akarunk benne. Főként, ha annyira, olyan hevesen kívánjuk, mint a költő:

Genug ist nicht genug! Mit vollen Zügen
Schlüßrt Dichtergeist am Borne des Genusses,
Das Herz, auch es bedarf des Überflusses...

Innen válik érthetővé a szerző teljesen egyéni módján, hogy miért kell az „Angela Borgia” férfi főhősének, az ifjú Giulio d’Este-nek szemévilágát elvesztenie, mielőtt megtérhetne, renaissance-pogányból kereszténnyé lehetne. Annyi a szépség, hogy megittasodik tőle; egész fiatalsága egy kejes, részeg tobzódás, nem tud betelni a széppel, tör, zúz, öl érte, miatta. S mikor szeméitől fosztják meg bíboros bátyjának bérgyilkosai, a halált kéri inkább; ez megváltás, ez kegyelem lenne neki, mert szeméi maga az élet öneki, csak értük, az általuk nyújtottakért érdemes szerinte élni. „A szent” hőse, a híres vértanú, az angol, kancellárból lett érsek sem viselkedik tulajdonkép sokkal másképp, mint az előbb említett olasz herceg. Ő is akkor lesz szentté, amikor már királynak durva kezei közt összetört a szépség, az ő kis Grace-e. És hogy iszonyodik ez a valamikor finomízlésű, magán uralkodni bírt előkelő főúr még aszkéta, veszeklő, száműzött szent korában is a csúnyától! Amint királynak csúf, duzzadt, szenvedélytől tönkretett arca mohón közeledik az övéhez a békecsókra, nem bír magával, undorral fordul el, hiába ígérte meg, hiába függ ettől annyi minden. De hát, amint az egyik királyfi már régebben kifejezésre juttatta, a nemes arabs paripa sohasem mehet együtt a sörtés vadkannal!

Mindez megmagyarázza, miért vált a nehézkes svájci éppen a renaissance-kor s főleg Itália, megelevenítőjévé. Nem hiába volt Vischer és Burekhardt tanítványa s nem hiába csodálta az olasz-francia művészet s költészet formatökélyét s ingadozott sokáig a német meg a francia irodalom között. Itt is tulajdonkép művészi fogékonysága győzött, mikor az 1870-es német-francia háború végkép átvezette a győzedelmes németiség táborába. Egyszerre érezni kezdte germán voltát, egyszerre megszólalt német hazaszeretete, hűsége, sőt kedves Dantéjának is szemére lobbantatja a vendéglátó herceggel, hogy honfitársait a Purgato-